

GESLAAGD!

Handreiking examencommissies

HBO raad
vereniging van hogescholen

GESLAAGD!

Handreiking examencommissies

Afspraken garanderen kwaliteit

Volstrekt onafhankelijke examencommissies. En bemensing door professionals op het gebied van onderwijs, het opleidingsprogramma of het betreffende vakgebied. Met deze twee harde garanties geven de hogescholen een nieuwe kwaliteitsimpuls aan de beoordeling van hun studenten.

De Algemene Vergadering van de vereniging van hogescholen, de HBO-raad, heeft daarover bindende afspraken gemaakt. Deze gaan vergezeld van een zogeheten Handreiking Examencommissies. De hogescholen doen daarin uit de doeken op welke wijze de examencommissies en hun rol het best vorm kunnen krijgen. De handreiking is een advies, opgesteld door deskundigen. Ze kan hogescholen helpen bij het sterker neerzetten van de commissies; inhoudelijk en bestuurlijk. Alle hogescholen zijn daarmee bezig, omdat de gewijzigde Wet op het hoger onderwijs (WHW) dat vraagt. De Algemene Vergadering van de HBO-raad voegt daar nu een aantal minimeisen aan toe. De hogeschoolbesturen zijn verantwoordelijk voor een goede naleving. Ze zullen elkaar daar ook aan houden. Elke hogeschool zorgt, dat:

- niemand aan het college van bestuur hiërarchisch verantwoording hoeft af te leggen over het functioneren in de examencommissie
- geen personen deel uitmaken van een examencommissie, als ze tevens financiële verantwoordelijkheid dragen voor het reilen en zeilen van de organisatie
- ze alle regelingen rond examens en commissies breed bekend maakt
- alle commissieleden over noodzakelijke bekwaamheden beschikken
- ze deskundigheid van commissieleden bevordert en in het jaarverslag daarover rapporteert
- elke commissie jaarlijks verslag uitbrengt
- ze slechts van deze spelregels afwijkt als de kwaliteit van de examens er aantoonbaar onder lijdt

Met deze aanpak verwachten de hogescholen de waarde van hun diploma's en getuigschriften duurzaam te bestendigen. Zichtbaar goed functioneren, herkenbare deskundigheid en onafhankelijk opereren zorgen voor vertrouwen. Ze vormen voortaan het fundament onder elke examencommissie.

Bindingsbesluit samenwerkende hogescholen

De waarde van getuigschriften mag niet onder druk komen te staan. Daarom is het van belang dat de hogescholen naar elkaar en naar de buitenwereld duidelijk maken dat zij elkaar willen en zullen houden aan het waarborgen daarvan.

Ze hebben dat vastgelegd in een bindingsbesluit, rekening houdend met:

- Het wettelijk kader;
- De onafhankelijke positie van de examencommissie;
- Verschillen tussen hogescholen.

De Algemene Vergadering van de HBO-raad heeft op 3 februari 2011 de volgende uitgangspunten als bindingsbesluit aangenomen:

- De hogescholen expliciteren de wijze waarop leden van examencommissies worden benoemd, en de criteria die daarbij gelden.
- Daarbij zullen hogescholen alleen voorzitters en leden benoemen die a) in hun functioneren als lid van de examencommissie niet in een hiërarchische relatie staan ten opzichte van het college van bestuur¹, en die b) aantoonbaar beschikken over competenties gerelateerd aan hetzij de inhoud van het onderwijs(programma), hetzij de aard van het werkveld waarvoor de desbetreffende opleiding primair voorbereid is.
- Elke hogeschool borgt dat elke examencommissie jaarlijks verslag uitbrengt aan het instellingsbestuur.
- De hogescholen geven in hun jaarverslag aan op welke wijze zij bijdragen aan deskundigheidsbevordering van hun leden van examencommissies.
- Elke hogeschool draagt zorg voor de publicatie (via internet, studiegidsen en/of andere publicaties) van de vigerende Onderwijs- en Examenregeling (OER) en de vigerende regelingen voor examencommissies.
- Afwijking van deze algemene uitgangspunten is slechts dan toegestaan, wanneer (te) strikte toepassing leidt tot aantoonbaar negatieve gevolgen voor de kwaliteit van de examinering².

1 Dit is de letterlijk tekst van Memorie van Toelichting (kamerstuk 31.821)

2 Dit gaat verder dan een 'pas toe of leg uit' benadering. Het algemene uitgangspunt geldt in alle gevallen, tenzij de kwaliteit van de examinering daar aantoonbaar onder lijdt. Voorbeeld: bij een kleine opleiding berust een voor de kwaliteit van examen onmisbare, specifieke inhoudelijke deskundigheid bij één docent, die tevens coördinerende/management-taken heeft. In dat geval zou kunnen worden afgeweken van de strikte formulering dat een lid van de Examencommissie 'niet in een hiërarchische relatie mag staan' ten opzichte van het College van Bestuur.

Instellingsbestuur

Aanbieden Handreiking aan examencommissies

- Bespreek aan de hand van de Handreiking welke wijzigingen in de rollen en posities de nieuwe WHW met zich meebrengt.
- Ga met examencommissies na welke behoefte aan scholing en faciliteiten er is.
- Bespreek de onderwerpen die aan de orde moeten komen in het jaarlijkse verslag.

Deskundigheidsbevordering

- Organiseer deskundigheidsbevordering voor leden van examencommissies.
- Organiseer een jaarlijkse of halfjaarlijkse gezamenlijke bijeenkomst voor examencommissies.

Benoeming leden van de examencommissie

- Hoor de examencommissie voorafgaand aan de benoeming.
- Vraag de examencommissie om te werken met profielschetsen en gebruik deze als toetssteen.
- Benoem geen leden van het management in de examencommissie.
- Benoem voor een jaar met de mogelijkheid van verlenging.
- Overweeg de mogelijkheid om benoembaarheid te koppelen aan het gevolgd hebben van een training voor examencommissieleden.
- Overweeg benoeming van externen.

Kwaliteitszorg van toetsing en examinering

- Vraag de examencommissie om te adviseren over het toetsbeleid van de instelling.

Regeling en reglement

- Zorg voor een Regeling examencommissies en een Huishoudelijk reglement.
- Zorg ervoor dat de examencommissie de verantwoordelijkheid voor het toetsbeleid formeel en materieel kan dragen.

Jaarlijks verslag aan het instellingsbestuur

- Vraag de examencommissies om in het verslag van werkzaamheden aandacht te besteden aan vooraf bepaalde onderwerpen.

Uitreiking van diploma's

- Beschouw diplomapapier als waardepapier en neem dienovereenkomstige maatregelen rond bewaring, uitgifte en registratie.

Faciliteiten

- Zorg voor faciliteiten bijvoorbeeld aan de hand van kengetallen over de werklust.

Functioneren examencommissie

- Overweeg een periodieke audit op het functioneren van de examencommissie.

Examencommissie

Samenstelling

- Werk met profielschetsen met een beschrijving van de vereiste deskundigheid.
- Ga na welke deskundigheden de examencommissie nog kan versterken, bijvoorbeeld toetsdeskundigheid of deskundigheid over het wettelijk kader.
- Overleg met het instellingsbestuur over deskundigheidsbevordering.
- Ga na of er aanleiding is externe leden te laten benoemen in de examencommissie.

Kwaliteitszorg van toetsing en examinering

- Stel richtlijnen en aanwijzingen (beoordelingsnormen) vast om de uitslag van tentamens vast te stellen.
- Organiseer toetsdeskundigheid bijvoorbeeld door een subcommissie voor toetsing in te stellen.
- Adviseer het instellingsbestuur over toetsbeleid.

Aanwijzing van examinatoren

- Overweeg om docenten van een andere hogeschool als externe examinator aan te wijzen.
- Controleer of examinatoren over toetsdeskundigheid beschikken, ook in het geval van een generieke aanwijzing van alle docenten als examinator.
- Overleg met het instellingsbestuur over scholing voor examinatoren.
- Registreer de aanwijzing van examinatoren en de beëindiging van de aanwijzing.

Uitreiking van diploma's

- Beschouw diplomapapier als waardepapier en neem dienovereenkomstige maatregelen rond bewaring, uitgifte en registratie.

Vrijstellingen en EVC's

- Zorg voor duidelijke beoordelingsmaatstaven voor de verlening van vrijstellingen.
- Overleg vooraf over EVC-beoordelingsstandaarden die het instellingsbestuur hanteert.

Accreditatie

- Zorg voor een goede voorbereiding op de vragen over toetsbeleid en kwaliteitszorg rond toetsing. Regelmatige evaluaties kunnen als bewijs dienen.
- Zorg met het oog op instellingsaccreditatie voor afstemming met andere examencommissies binnen de instelling.

Regeling en reglement

- Overleg met de overige examencommissies binnen de instelling en het instellingsbestuur over een regeling en reglement die voor alle examencommissies gelden.
- Registreer de handtekeningen van de leden.
- Zorg dat altijd meer dan een persoon betrokken is bij een besluit.
- Mandateer voorzitter en secretaris voor gevallen waarin snelle besluitvorming vereist is.

Jaarlijks verslag aan het instellingsbestuur

- Bepaal vooraf met het instellingsbestuur de onderwerpen die in ieder geval aan de orde zullen komen in het verslag van werkzaamheden.

Faciliteiten

- Overleg met het instellingsbestuur over benodigde faciliteiten aan de hand van kengetallen.

Aanbevelingen

De Handreiking bevat twee categorieën aanbevelingen:

- Voor de instellingsbesturen over de randvoorwaarden waarbinnen examencommissies functioneren. Instellingsbesturen bepalen die randvoorwaarden.
- Voor examencommissies. Deze heeft het karakter van een 'code of good conduct'. Zij zijn niet verbindend, maar als examencommissies ze in acht nemen, vermijden zij in troebel water te belanden.

Onderwerpen

Onafhankelijkheid en deskundigheid zijn de belangrijkste vereisten voor een goed functionerende examencommissie. Deze twee vereisten bestaan uit een reeks van onderwerpen, die de Handreiking voor examencommissies uitgebreid toelicht:

- Samenstelling van de examencommissie
- Leden van het management en de examencommissie
- Benoeming door het instellingsbestuur
- Rol van externen
- Kwaliteitszorg van toetsing en examinering
- Aanwijzing van examinatoren
- De uitreiking van diploma's
- Vrijstellingen en EVC's
- De rol van de examencommissie bij de accreditatie
- Regeling examencommissies en huishoudelijk reglement
- Het jaarlijks verslag aan het instellingsbestuur

Wetsartikelen en bronnen

De Handreiking voor examencommissies geeft verder een overzicht van de relevante wetsartikelen uit de WHW, en een opsomming van de gebruikte bronnen.

De handreiking

1.	Inleiding	8
1.1.	Achtergrond	8
1.2.	Thema's rond de examencommissie	9
1.3.	Status van de Handreiking	10
2.	Examencommissies	11
2.1.	Onafhankelijkheid	11
2.2.	Deskundigheid	12
2.3.	Samenstelling examencommissie	14
2.3.1.	Leden van het management en de examencommissie	15
2.3.2.	Benoeming door het instellingsbestuur	15
2.3.3.	Rol van externen	17
2.4.	Kwaliteitszorg van toetsing en examinering	18
2.5.	Aanwijzing van examinatoren	20
2.6.	De uitreiking van diploma's	22
2.7.	Vrijstellingen en EVC's	23
2.8.	De rol van de examencommissie bij de accreditatie	25
2.9.	Regeling examencommissies en huishoudelijk reglement	27
2.10.	Het jaarlijkse verslag aan het instellingsbestuur	28
Bijlage A	Relevante artikelen uit de WHW	30
Bijlage B	Bronnen	32

De Handreiking voor examencommissies is in opdracht van de HBO-raad opgesteld door Duthler Associates te Den Haag, in samenspraak met diverse betrokkenen.

1. Inleiding

Stakeholders en toezichthouders in het hoger beroepsonderwijs moeten erop kunnen vertrouwen, dat examencommissies en hogescholen de diplomaverleningsregels zorgvuldig toepassen. De examencommissie speelt een cruciale rol in de bewaking van de kwaliteit van de diplomaverlening. Hogescholen hebben een gemeenschappelijk belang bij goed functionerende examencommissies. Een handreiking voor examencommissies vervult hierin een belangrijke functie.

De examencommissie bepaalt op objectieve en deskundige wijze of de student voldoet aan het eindniveau van de opleiding. Bij de wijziging van de WHW per 1 september 2010 heeft de examencommissie meer inhoudelijke taken gekregen en is haar onafhankelijke positie verstevigd. Het instellingsbestuur moet zich onthouden van inmenging in de taken van de examencommissie, maar is uiteindelijk verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en de accreditatie. De Handreiking is bedoeld om aan zowel de examencommissies als aan het instellingsbestuur een houvast en leidraad te bieden bij het verkennen van de nieuwe verhoudingen als gevolg van de wijzigingen in de WHW.

1.1. Achtergrond

In mei 2009 verscheen het rapport "Boekhouder of wakend oog" van de Inspectie van het Onderwijs. De Inspectie gaf daarin de algemene aanbeveling de positie van de examencommissies te versterken. Meer specifiek deed de Inspectie de aanbeveling aan koepelorganisaties VSNU, Vereniging van Universiteiten, HBO-raad, en Platform van Aangewezen/Erkende Particuliere Onderwijsinstellingen in Nederland (PAEPON) om in samenspraak met het veld komen tot een 'code of good practice' voor examencommissies, en wegen te vinden om 'goede praktijken' in brede kring te delen.

In de zomer van 2010 verscheen een krantenartikel met de strekking dat bij een opleiding van Hogeschool Inholland via een speciaal traject voor langstudeerders concessies gedaan zouden worden aan het te behalen eindniveau. Daarop volgden meer berichten over de kwaliteit van het onderwijs en de examinering bij diverse instellingen.

De Inspectie van het Onderwijs heeft deze ontwikkelingen betrokken in het reeds lopende onderzoek naar alternatieve afstudeertrajecten in het hoger onderwijs. In de tussenrapportage "Alternatieve afstudeertrajecten in het hoger onderwijs" kondigde de Inspectie vervolgcacties aan. Tegen de achtergrond van deze tussenrapportage van de Inspectie heeft de HBO-raad in een brief van 22 oktober 2010 aan de staatssecretaris van OCW onder meer aangekondigd:

“Op korte termijn zal het bestuur het initiatief nemen voor een handreiking voor examencommissies. Een dergelijke handreiking zal in ieder geval bevatten hoe instellingen omgaan met onafhankelijkheid, deskundigheid, kwaliteitszorg van toetsing en examinering en de rol van externen.

Deze [afspraken] vormt een noodzakelijke voorwaarde voor een duurzaam en breed gedragen vertrouwen in de kwaliteit van onze getuigschriften.”

De Handreiking is bedoeld om hogescholen en examencommissies in staat te stellen om nadere invulling te geven aan het bevorderen van het deskundig en onafhankelijk functioneren van examencommissies en zodoende bij te dragen aan een duurzaam en breed gedragen vertrouwen in de kwaliteit van de diploma's.

1.2. Thema's rond de examencommissie

In de wet¹ worden onafhankelijkheid en deskundigheid genoemd als belangrijke vereisten voor het goed functioneren van de examencommissie. Onderwerpen als 'de kwaliteitszorg van toetsing en examinering' en 'de rol van externen' zijn onderdeel van deze thema's.

Onafhankelijkheid

Wil de examencommissie haar werk goed kunnen doen, dan moet deze onafhankelijk kunnen opereren. Dat wil zeggen: zonder druk van het management. De onderliggende veronderstelling daarbij is dat indien personen met een managementfunctie lid zouden zijn van een Examencommissie, zij een financieel belang of een ander niet onderwijskundig belang kunnen laten prevaleren. Naar aanleiding van de discussie over diplomering van langstudeerders heeft dit onderwerp een actuele lading gekregen. Een terugkerende vraag in de discussie over de examencommissie is dan ook, of leden van het management in de examencommissie zitting mogen hebben. In de betreffende paragraaf hieronder blijkt dat de wet hiervoor geen ge- of verboden bevat.

De verhouding tussen de examencommissie en de instelling is een volgend discussiepunt waarover opheldering is vereist. Met de Wet Versterking Besturing, de wet waarmee wijzigingen zijn aangebracht in de WHW, is beoogd de examencommissie een steviger en onafhankelijker positie te geven ten opzichte van het instellingsbestuur. Hoe ver gaat nu de onafhankelijkheid van de examencommissie? Waaruit bestaat de verantwoordelijkheid van het instellingsbestuur voor de examencommissie? Wat is de verantwoordelijkheid van de examencommissie? De Handreiking gaat op deze vragen in.

Door externen bij de examencommissie te betrekken kan een hogeschool de transparantie, onafhankelijkheid en professionalisering vergroten. De wet biedt de mogelijkheid om externen op te nemen in de examencommissie, maar bevat geen verplichting daartoe.

¹ Art.7.12a lid 2 WHW. Zie bijlage voor meer relevante wetsartikelen.

Voor instellingen die kiezen voor benoeming van externe leden gaat de Handreiking in op de daarbij relevante aandachtspunten.

Deskundigheid

Uitgaande van de wettelijke taken moeten examencommissies over deskundigheid beschikken op verschillende terreinen. Om te bepalen of studenten voldoen aan de voorwaarden uit de onderwijs- en examenregeling (OER) voor het verkrijgen van de graad, moet de examencommissie in ieder geval goede kennis van de OER hebben. Verder moet de examencommissie de kwaliteit van tentamens en examens kunnen waarborgen.

Andere onderwerpen binnen de thema's onafhankelijkheid en deskundigheid, die een rol spelen in de discussie rond de examencommissie en diplomatoekenning en die in de Handreiking aan de orde komen, zijn: de benoeming van leden van de examencommissie door het instellingsbestuur, de betrokkenheid van de examencommissie bij het examenbeleid, de vastlegging van besluiten van de examencommissie, het jaarlijkse verslag over de werkzaamheden dat de examencommissie aan het instellingsbestuur verstrekt, en de rol van de examencommissie bij de accreditatie.

1.3. Status van de Handreiking

Voor het vertrouwen in de sector als geheel hebben hogescholen belang bij het goede functioneren van examencommissies in het algemeen. De Handreiking beoogt een bijdrage te leveren aan het vertrouwen in het correct functioneren van examencommissies. Het karakter van de Handreiking is tweeledig:

Instellingsbesturen

Ten eerste bevat de Handreiking een aantal aanbevelingen voor de randvoorwaarden waarbinnen examencommissies functioneren. Instellingsbesturen bepalen die randvoorwaarden.

Examencommissies

Ten tweede staan er in deze Handreiking aanbevelingen voor het functioneren van de examencommissies zelf. Het geven van een verbindend karakter aan deze aanbevelingen zou indruisen tegen de onafhankelijkheid waarmee de examencommissies hun werk moeten verrichten. Het karakter van deze categorie aanbevelingen is een 'code of good conduct'. Als examencommissies die aanbevelingen in acht nemen, vermijden zij dat zij in troebel water belanden. De eigen beslissingsmogelijkheden blijft daarbij gehandhaafd.

2. Examencommissies

In deze Handreiking komen afzonderlijke taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie aan de orde. Voorafgaand aan deze deelonderwerpen volgt eerst een toelichting op de verbindende begrippen onafhankelijkheid en deskundigheid. Deze thema's vormen namelijk de sleutel tot een goed begrip voor de wijzigingen in de verhoudingen tussen examencommissie en instellingsbestuur. Tot besluit van de Handreiking is er een samenvatting opgenomen van de aanbevelingen aan het instellingsbestuur en de examencommissie.

2.1. Onafhankelijkheid

De onafhankelijke positie van de examencommissie ten opzichte van het instellingsbestuur is bij de laatste wijziging van de WHW (Versterking besturing) bevestigd en versterkt. Hoe ver gaat nu de onafhankelijkheid van de examencommissie? Waaruit bestaat de verantwoordelijkheid van het instellingsbestuur voor de examencommissie? Wat is de verantwoordelijkheid van de examencommissie? De Memorie van Toelichting merkt hierover het volgende op:

“De functionele onafhankelijkheid van de examencommissie ten opzichte van het college van bestuur betekent dat de examencommissie weliswaar wordt ingesteld door het college van bestuur, maar dat de instelling moet zorgen dat de examencommissies binnen de instelling onafhankelijk hun werk kunnen verrichten. Dat betekent bijvoorbeeld dat het college van bestuur geen verplichtingen kan opleggen aan de examencommissie inzake de beoordeling van studenten. Het college blijft wel eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs en de graadverlening; een examencommissie moet handelen binnen de grenzen van de onderwijs- en examenregeling. Hierdoor is tevens geborgd dat de wijze van examinering past in het kader van de opleiding.”²

De grotere onafhankelijkheid en de meer inhoudelijke taken en verantwoordelijkheden van de examencommissie leiden tot nieuwe verhoudingen tussen examencommissie en instellingsbestuur. De volgende paragrafen beschrijven per onderwerp hoe beide actoren vanuit hun eigen verantwoordelijkheden en overeenstemming met elkaar kunnen handelen om tot een zodanige werkwijze rond de examencommissies te komen dat die hun correcte functioneren waarborgt.

² TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.28 e.v.

2.2. Deskundigheid

Voor het instellingsbestuur

- Organiseer deskundigheidsbevordering voor leden van examencommissies.
- Organiseer een jaarlijkse of halfjaarlijkse gezamenlijke bijeenkomst voor examencommissies.
- Zorg voor faciliteiten, bijvoorbeeld aan de hand van kengetallen over de werklast.

Voor de examencommissie

- Overleg met het instellingsbestuur over benodigde faciliteiten, aan de hand van kengetallen.

Uit de Memorie van Toelichting en de beantwoording van vragen door de minister blijkt, dat de elementen 'deskundig' en 'onafhankelijk' de belangrijkste eigenschappen zijn waaraan de examencommissie moet voldoen. Verdere vereisten aan de examencommissies vermijdt de wetgever zoveel als mogelijk.

Deskundigheid

In het rapport van de Inspectie "Boekhouder of wakend oog" bleek dat examencommissies zelf de deskundigheid over zaken in hun taakgebied als 'voldoende' of 'ruim' beoordelen. Wel antwoorden examencommissies aanzienlijk minder vaak 'ruim' bij kennis van 'het toetsen' en van 'het wettelijk kader', dan bij kennis van 'het niveau van de opleiding' en van 'de OER'. Wat betreft de kennis van het toetsen en het wettelijk kader verwijzen examencommissies vaak naar toetsingscommissies of stafafdelingen die op deze terreinen meer bekwaam zijn.³

Door de wijziging van de WHW is het accent van de verantwoordelijkheid van de examencommissie verschoven van procesmatige naar inhoudelijke aspecten van de examinering. Een van de taken van de examencommissie was bijvoorbeeld "het vaststellen van regels met betrekking tot de goede gang van zaken tijdens de tentamens (...)"⁴. In de gewijzigde WHW is deze bepaling verdwenen. Nieuw is de bepaling dat de examencommissie tot taak heeft "het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens"⁵. Dat brengt met zich mee dat de examencommissie de gelegenheid moet krijgen om actief mee te denken over het examenbeleid.

3 Inspectie van het Onderwijs, Boekhouder of wakend oog, 2009, p. 26 e.v.

4 art. 7:12 lid 3 oud WHW

5 art. 7:12b lid 1 sub a WHW

Het onderzoek van de Inspectie levert een aanwijzing op dat hogescholen de deskundigheid van de examencommissie op sommige aspecten kunnen verbeteren. Nu de nieuwe WHW de examencommissie nieuwe verantwoordelijkheden toedeelt is het zaak dat het instellingsbestuur en de examencommissies nagaan, hoe zij de examencommissies het beste in staat kunnen stellen om deskundig te functioneren.

Sommige hogescholen organiseren jaarlijks of halfjaarlijks een scholingsbijeenkomst voor leden van de examencommissies. Deze bijeenkomsten hebben een belangrijke functie in de harmonisatie in de praktijk van de verschillende examencommissies.

Daarnaast is een opleidingsaanbod aan examencommissieleden op zijn plaats. Daarin moeten dan de taken en bevoegdheden zoals ze voortvloeien uit de gewijzigde WHW aan bod komen. Afhankelijk van de situatie per hogeschool kunnen dan onderwerpen 'toetsbeleid' en 'wettelijk kader' ter sprake komen. Ook de verantwoordelijkheidsverdeling tussen examencommissie en instellingsbestuur is een onderwerp dat in aanmerking komt. Met een dergelijk scholingsaanbod geeft het instellingsbestuur uitvoering aan de wettelijke opdracht om te zorgen voor voldoende waarborging van het deskundig functioneren van de examencommissie.

Werklast

Behalve deskundigheid wordt er van de examencommissie ook een flinke portie uitvoerend werk gevraagd. In deze Handreiking ligt het accent vooral op de werkzaamheden die samenhangen met de verstrekking van getuigschriften. Daarnaast heeft de examencommissie nog een aantal andere, bestaande, taken die werk met zich meebrengen. Te denken valt aan de behandeling van klachten, de verlening van vrijstellingen, het nemen van maatregelen in geval van tentamenfraude. Op grond van criteria als aantal opleidingen, aantal studenten, aantal bindend studieadviezen, aantal bezwaarzaken, aantal verzoeken om vrijstelling is een inschatting te maken van de werklast van een examencommissie. Sinds de wijziging van de WHW zijn de taken van de examencommissie uitgebreid. Zo moet de examencommissie een verslag van haar werkzaamheden aan het instellingsbestuur verstrekken⁶. Aan de hand van dergelijke criteria kan het instellingsbestuur bepalen om examencommissies te faciliteren. Op die manier voldoen zij aan de opdracht om de examencommissie in staat te stellen deskundig en onafhankelijk haar taken te verrichten.

6 art. 7:12b lid 5 WHW

2.3. Samenstelling examencommissie

Voor het instellingsbestuur

- Hoor de examencommissie voorafgaand aan de benoeming.
- Vraag de examencommissie om te werken met profielschetsen en gebruik deze als toetssteen.
- Benoem geen leden van het management in de examencommissie.
- Benoem voor een jaar met de mogelijkheid van verlenging.
- Overweeg de mogelijkheid om benoembaarheid te koppelen aan het gevolgd hebben van een training voor examencommissieleden.
- Overweeg benoeming van externen.

Voor de examencommissie

- Werk met profielschetsen met een beschrijving van de vereiste deskundigheid.
- Ga na welke deskundigheden de examencommissie nog kan versterken, bijvoorbeeld toetsdeskundigheid of deskundigheid over het wettelijk kader.
- Overleg met het instellingsbestuur over deskundigheidsbevordering.
- Ga na of er aanleiding is externe leden te laten benoemen in de examencommissie.

Volgens de wet (art. 7:12a lid 1) stelt het instellingsbestuur de examencommissie in en benoemt het de leden, op basis van hun deskundigheid met betrekking tot de betreffende opleiding of groep van opleidingen. Ten minste één lid is als docent verbonden aan de opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort. De bepaling over het docentlid is bij amendement toegevoegd⁷. Het oorspronkelijke wetsvoorstel bevatte daartoe geen verplichting.

Bij de parlementaire behandeling zijn hierover vragen gesteld. Is het niet nodig, vroegen Tweede Kamerleden, dat er in ieder geval een professional zitting heeft in de examencommissie? De minister antwoordde dat hij geen eisen wilde stellen aan examencommissieleden, anders dan dat ze deskundig en onafhankelijk dienen te zijn. "De leden, ongeacht of ze nu intern of extern zijn, moeten daaraan voldoen". En: "Ik acht het niet op voorhand in alle gevallen noodzakelijk dat een docent van de instelling deel uitmaakt van de examencommissie, maar over het algemeen zal hiervan wel sprake zijn, zo is mijn verwachting".⁸

⁷ TK 2008-2009, 31821, nr. 56.

⁸ TK 2008-2009, 31821, nr. 7, p.49.

2.3.1 Leden van het management en de examencommissie

Ook de kwestie of leden van het management al of niet deel uit mogen maken van de examencommissie kwam bij de parlementaire behandeling ter sprake. Deelname van managementleden zou zich namelijk niet verhouden met het onafhankelijke karakter van de examencommissie. De achtergrond van deze vraag is de veronderstelling dat door deelname van leden van het management bekostigingsoverwegingen een rol kunnen spelen bij de beoordeling van het niveau van de student.

De Memorie van Toelichting vermeldt op dit punt dat “niet is aan te bevelen dat personen met een managementfunctie, die verantwoordelijk zijn voor de financiële toestand van de instelling, zitting hebben in de examencommissie”⁹. Deze aanbeveling is niet in de wet opgenomen, zo schreef de minister, omdat “de uiteindelijke afweging over de samenstelling van de examencommissie door de instelling, geadviseerd door de commissie, zelf genomen moet worden. (...) Een stringent verbod op personen met een (financiële) managementfunctie als lid van de examencommissie doet geen recht aan de verschillen tussen de diverse instellingen, faculteiten en opleidingen”¹⁰.

Uit onderzoek door de Inspectie in april 2007 bleek dat in ongeveer de helft van de gevallen leden van het opleidingsmanagement deel uitmaakten van de examencommissie.¹¹

De wet bepaalt dus alleen dat ten minste één lid van de examencommissie als docent verbonden is aan de opleiding (of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort) en er dus geen verbod is op deelname door leden van het management. Toch hebben sommige hogescholen op eigen initiatief al eerder besloten om uitsluitend personen die betrokken zijn bij het onderwijs te benoemen in de examencommissie.

Met een dergelijk besluit benadrukt een hogeschool de onafhankelijkheid van de examencommissie. Elke schijn van ongewenste vermenging van inhoudelijke en bedrijfsmatige criteria sluit de hogeschool daarmee uit.

2.3.2 Benoeming door het instellingsbestuur

Het instellingsbestuur benoemt de leden van de examencommissie op basis van deskundigheid op het terrein van de desbetreffende opleiding of groep van opleidingen. Ten minste één lid is als docent verbonden aan de opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort (art. 7.12a lid 1). Lid 3 bepaalt dat het instellingsbestuur de leden van de examencommissie benoemt na de examencommissie te hebben gehoord.

9 TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.28.

10 TK 2008-2009, 31821, nr. 7, p.50.

11 Inspectie van het onderwijs, Boekhouder of wakend oog, 2009, p. 25 e.v. Opmerkelijk daarbij was dat 98% aangaf besluiten te nemen zonder druk van het management.

Een bepaling over het ontslag van de leden van de examencommissie ontbreekt. In de Memorie van Toelichting is vermeld dat “de leden in hun functioneren als lid van de examencommissie niet in een hiërarchische relatie staan ten opzichte van het college van bestuur. Dit volgt ook uit het feit dat de taken aan de examencommissie zijn geattribueerd.”¹² De wetgever lijkt hiermee een ontslagverbod voor leden van de examencommissie te introduceren.

Zoals eerder gezegd heeft de wijziging van de WHW de positie van de examencommissie versterkt, om zo oneigenlijke inmenging in de taken van de examencommissie uit te sluiten. Met name op het terrein van de diplomaverlening moeten examencommissies voorkomen, dat andere dan inhoudelijke overwegingen een rol spelen bij de beoordeling of studenten het eindniveau hebben behaald. Deze onafhankelijke positie van de examencommissie kan echter op gespannen voet komen te staan met de verantwoordelijkheid van het instellingsbestuur voor de kwaliteit van het onderwijs en de graadverlening.

Bij de parlementaire behandeling is dan ook de vraag aan de orde gekomen wie kan ingrijpen “als een examencommissie [haar] taak niet serieus neemt”¹³. De minister antwoordde hierop: “Als de examencommissie haar taken niet naar behoren vervult, kan het college van bestuur, respectievelijk de decaan, ingrijpen door de leden te schorsen. Het behoeft geen betoog dat dit een vergaande maatregel is en dat dit alleen kan indien deze maatregel proportioneel is”.

Vanwege het vergaande karakter zal deze maatregel van beperkte praktische betekenis zijn. Examencommissie en instellingsbestuur zijn erbij gebaat om een dergelijke ingreep te voorkomen. Een hulpmiddel daarvoor is om de zittingstermijn van leden van de examencommissie op een jaar vast te stellen, met de mogelijkheid van herbenoeming. Het instellingsbestuur kan van mening zijn dat de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs in het geding komt door het functioneren van de examencommissie. Dan biedt de jaarlijkse herbenoeming een moment om de samenstelling ervan te veranderen.

Een ander instrument voor instellingsbestuur en examencommissie om greep te houden op de kwaliteit van de examencommissie is kandidaat-leden een training te geven als voorbereiding op hun werk als examencommissielid. Kandidaat-leden zijn benoembaar als ze de training hebben gevolgd.

12 TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.28.

13 TK 2008-2009, 31821, nr. 7, p.49.

2.3.3 Rol van externen

“Vanuit het oogpunt van transparantie, onafhankelijkheid en professionalisering is het aan te bevelen dat gebruik gemaakt wordt van externe deskundigheid” aldus de Memorie van Toelichting¹⁴.

In meerdere adviezen¹⁵ heeft de Onderwijsraad geadviseerd om externen op te nemen in de examencommissie. Hogescholen kunnen daardoor de gronden transparanter maken waarop zij getuigschriften uitreiken.

Uit onderzoek van de Inspectie naar de examencommissies bleek dat in het bekostigd hbo in een relatief beperkt deel van de gevallen een of meer leden van buiten de opleiding deel uitmaakten van de examencommissies¹⁶. Bij deze ‘externen’ werden ook stafleden van een andere opleiding binnen de instelling gerekend.

Externe examinatoren

De Onderwijsraad heeft geadviseerd¹⁷ om externen te betrekken bij de examinering om de legitimiteit daarvan te vergroten. Het betrekken van een extra, onafhankelijke beoordelaar bij het afnemen en beoordelen van examens beschouwt de Onderwijsraad daarbij als het minimum. De onafhankelijke beoordelaar kan afkomstig zijn uit dezelfde instelling of van buiten. Met het oog op de organiseerbaarheid en de kosten lijkt het de Onderwijsraad niet praktisch om bij alle examens een externe examiner aanwezig te laten zijn. Een lichtere variant is bijvoorbeeld om externe examinatoren aan te wijzen. Zij hebben het recht om examens bij te wonen, in te zien en over de kwaliteit te rapporteren. Zo kunnen bijvoorbeeld docenten van de ene hogeschool bij de overeenkomstige opleidingen van een andere hogeschool optreden als externe examiner. Afgezien van het onmiddellijke effect op transparantie en onafhankelijkheid kunnen opleidingen op langere termijn profiteren van de daarmee gepaard gaande kennisverrijking.

Externe leden van de examencommissie

Naast het aanwijzen van externe examinatoren is het dus mogelijk om externen lid te maken van de examencommissie. De wet biedt de mogelijkheid daartoe, maar bevat geen verplichting zoals bepleit door de Onderwijsraad. Een amendement¹⁸ gericht op verplicht stellen van een extern lid in de examencommissie is ontraden door de minister en verworpen.

14 TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.28.

15 Onderwijsraad, Examinering in het hoger onderwijs, 2004, p. 31 e.v., p. 68 e.v.
Onderwijsraad, Examinering: draagvlak en toegankelijkheid, 2006, p.36.

16 Inspectie van het onderwijs, Boekhouder of wakend oog, 2009, p. 25: 12,8% (N=109).

17 Onderwijsraad, Examinering: draagvlak en toegankelijkheid, 2006, p.36.

18 TK 2008-2009, 31821, nr. 54.

De Memorie van Toelichting acht het, zoals gezegd, aanbevelenswaardig om gebruik te maken van externe deskundigheid. “Dat kan bijvoorbeeld door externe leden op te nemen of een externe deskundige te consulteren.”¹⁹

Het voordeel van externe leden van de examencommissie is dat het onafhankelijke karakter van de commissie en haar besluitvorming toeneemt. Door externen toe te laten bevordert de hogeschool ook de transparantie van het werk van de examencommissie. Een nadeel kan zijn dat besluitvorming mogelijk trager wordt met externe leden. Examencommissies met alleen interne leden kunnen vanwege de nabijheid van de leden sneller besluiten nemen. Een commissie kan dit nadeel compenseren door voorzitter en secretaris te mandateren voor gevallen, waarin spoedige besluitvorming vereist is.

Willen externe leden goed kunnen functioneren, dan moeten zij competenties hebben op het terrein van de opleiding, het huidige onderwijs en formele regels rond de examencommissies (wettelijk kader en instellingsregels). Deskundigen uit het werkveld moeten een breder referentiekader hebben dan het onderwijs dat ze in het verleden zelf hebben gevolgd. Aan de hand van profielschetsen voor interne en externe leden kunnen examencommissies bevorderen, dat vereiste competenties vertegenwoordigd zijn. Profielschetsen kunnen bovendien dienen als referentiekader en toetssteen bij de benoeming van leden van de examencommissie door het College van Bestuur.

2.4. Kwaliteitszorg van toetsing en examinering

Voor het instellingsbestuur

- Vraag de examencommissie om te adviseren over het toetsbeleid van de instelling.

Voor de examencommissie

- Stel richtlijnen en aanwijzingen (beoordelingsnormen) vast om de uitslag van tentamens vast te stellen.
- Organiseer toetsdeskundigheid bijvoorbeeld door een subcommissie voor toetsing in te stellen.
- Adviseer het instellingsbestuur over toetsbeleid.

De wet bepaalt in artikel 7.12b lid 1 sub a dat de examencommissie bevoegd is en de taak heeft om de kwaliteit van de tentamens en examens te borgen. Deze bepaling ontbrak in de vorige versie van de WHW. Hij is gebaseerd op bevindingen van de Inspectie dat

¹⁹ TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.28.

de examencommissies te weinig tijd besteden aan “kwaliteitsborging en kwaliteitsbeleid rond examens en toetsen”.²⁰

Toetsbeleid

Een hulpmiddel voor deze kwaliteitsborging is het opstellen en uitvoeren van een toetsbeleid. Dat houdt uniforme afspraken in over de manier waarop docenten toetsen maken, zodat dat niet afhankelijk is van individuele docenten. Verder moeten er uniforme afspraken (procedures en richtlijnen) gelden voor beoordeling en normering (beoordelingsnormen en toetsingscriteria). Ook moeten de toetsen valide en betrouwbaar zijn; examencommissies moeten de kwaliteit van toetsen onderzoeken.

Examencommissie en toetscommissie

De examencommissie hoeft de kwaliteitsborging niet geheel zelf te doen. Zij kan een toetscommissie instellen die deze taken geheel of gedeeltelijk uitvoert. Daarbij is belangrijk dat de examencommissie formeel verantwoordelijk blijft, ook al doet de toetscommissie het feitelijke werk. De examencommissie moet zich er daarbij van vergewissen, dat de wijze waarop de toetscommissie haar taken uitvoert, voldoet aan de kwaliteitseisen zoals door de examencommissie vastgesteld. Daartoe moet de examencommissie zelf beschikken over toetsingsexpertise. Bovendien moet de examencommissie de toetscommissie kunnen aansturen, als de werkwijze van de toetscommissie naar het oordeel van de examencommissie niet voldoet aan de kwaliteitseisen. Bij de accreditatie zal de examencommissie zich moeten kunnen verantwoorden over het aspect “toetsen en beoordelen”.

Als gevolg van de wetswijziging heeft de examencommissie een autonome verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de toetsing gekregen. De deskundigheid en verantwoordelijkheid waren voorheen binnen instellingen misschien anders belegd. Gebruikelijk is dat toetscommissies of toetsbureaus een band hebben met stafafdelingen op het gebied van onderwijskwaliteit. Gezien de gewijzigde WHW is het belangrijk dat examencommissies en instellingsbesturen nagaan, of de formele en materiële verantwoordelijkheid voor het toetsbeleid correct is belegd.

De examencommissie kan de formele kant van de zaak realiseren door de uitvoering van deze taken te mandateren aan een toetscommissie, of door een toetscommissie onderdeel te maken van de examencommissie. Het verdient aanbeveling dat het instellingsbestuur de formele kant van de zaak voor de examencommissie mogelijk maakt door dit onderwerp te regelen in een regeling examencommissie.

Toetsingsdeskundigheid

Om de materiële verantwoordelijkheid te kunnen dragen, is deskundigheid op het gebied

²⁰ TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.27.

van toetsing nodig. Examencommissies moeten nagaan of die in voldoende mate aanwezig is, of dat de commissie op dit punt versterkt moet worden. Dat kan door middel van bijvoorbeeld deskundigheidsbevordering of door uitbreiding van de examencommissie met een toetsdeskundige. Toetsdeskundigheid is een van de competenties die in een profielschets van leden van examencommissies niet mag ontbreken. Ten slotte zal het onderwerp “kwaliteitszorg van toetsing en examinering” ook aan de orde moeten komen in het jaarlijkse verslag van werkzaamheden dat de examencommissie aan het instellingsbestuur verstrekt.

Vanuit de verantwoordelijkheid voor het waarborgen van het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie moet het instellingsbestuur ervoor zorgen, dat de deskundigheid van examencommissie ook op dit punt voldoende is. Dit kan door bijvoorbeeld te voorzien in een scholingsaanbod. Bij de benoeming van de leden van de examencommissie dient het instellingsbestuur erop toe te zien, dat de examencommissie als geheel over voldoende deskundigheid over toetsen en toetsbeleid beschikt. Op grond van de ruime formulering van de eisen voor benoembaarheid²¹ is het mogelijk om bijvoorbeeld een toetsdeskundige van een stafafdeling te benoemen in de examencommissie. Een profielschets voor leden van examencommissies kan hierbij als hulpmiddel dienen.

2.5 Aanwijzing van examinatoren

Voor de examencommissie

- Overweeg om docenten van een andere hogeschool als externe examinator aan te wijzen.
- Controleer of examinatoren over toetsdeskundigheid beschikken, ook in het geval van een generieke aanwijzing van alle docenten als examinator.
- Overleg met het instellingsbestuur over scholing voor examinatoren.
- Registreer de aanwijzing van examinatoren en de beëindiging van de aanwijzing.

Een van de wettelijke taken van de examencommissie is de aanwijzing van examinatoren²². In de vorige wettekst kon de examencommissie slechts leden van het personeel aanwijzen als examinator “die met het verzorgen van het onderwijs in de desbetreffende onderwijseenheid zijn belast alsmede deskundigen van buiten de instelling”²³. Deze kwalificatie komt in de huidige wettekst niet meer voor. Zodoende wordt de kring van potentiële examinatoren verruimd.

21 art. 7.12a lid 1 WHW stelt als eis: deskundigheid op het terrein van de opleiding. Art. 7.12 lid 2 WHW (oud) stelde als eis dat de leden belast waren met het verzorgen van het onderwijs in de opleiding.

22 art. 7.12c WHW.

23 art. 7.12 lid 3 WHW oud.

Daarnaast bestaat de mogelijkheid om externe examinatoren aan te wijzen zoals beschreven in de paragraaf “rol van externen”. De examencommissie is ook bevoegd om de aanwijzing als examinator te beëindigen.

Kennis en vaardigheden

Deskundige examinatoren zijn een belangrijke waarborg voor goede toetsing. Hogescholen zullen van examinatoren zal steeds meer verwachten dat zij aantoonbaar gekwalificeerd zijn tot het afnemen van toetsing. Dit houdt in dat zij beschikken over onderwijskundige kennis en vaardigheden wat betreft:

- toetsen opstellen
- beoordelingswijze en -norm vaststellen
- toetsing organiseren
- toetsresultaten analyseren op basis van richtlijnen en criteria voor betrouwbare, valide en transparante toetsing en beoordeling.

Scholing

Waar die deskundigheid nog ontbreekt zijn er gerichte scholingsactiviteiten noodzakelijk. Examinatoren moeten desgevraagd de examencommissie kunnen voorzien²⁴ van materiaal aan de hand waarvan de commissie de toetskwaliteit en de beoordelingswijze en -resultaten beoordeeld kan beoordelen. Het gaat dan om onder meer: leerdoelen, toetsplan, toetsmatrijs, een antwoordmodel, beoordelingsschema, beoordelingscriteria bij opdrachten, het tentamen en/of de opdracht(en) zelf, de toetsresultaten en een analyse daarvan.

Aanwijzingsbevoegdheid

Hogescholen lossen de aanwijzing van examinatoren meestal op door in een ‘regeling examencommissies’ te vermelden, dat alle docenten binnen een opleiding ook examinator zijn. Dit is weliswaar een praktische manier om uitvoering te geven aan de aanwijzing van examinatoren, maar hierdoor dreigt uit beeld te raken dat het een bevoegdheid van de examencommissie betreft en dat de examencommissie dus voor de aanwijzing verantwoordelijk is. Deze aanwijzingsbevoegdheid hangt nauw samen met de bredere verantwoordelijkheid van de examencommissie voor het borgen van de kwaliteit van de tentamens en het vaststellen van richtlijnen om de uitslag van tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen²⁵. De aanwijzing van examinatoren is een instrument om de kwaliteit van toetsing binnen de opleiding te beheersen. Examencommissies kunnen dat instrument meer toepassen.

Uit onderzoek bleek dat examencommissies vaak niet zichzelf maar het instellingsbestuur verantwoordelijk achten voor de kwaliteit van de examinatoren. Volgens die argu-

24 art. 7.12c lid 2 WHW.

25 art. 7.12b lid 1 sub a en b WHW.

mentatie moet de instelling in het aanname- en scholingsbeleid van docenten aandacht besteden aan het onderdeel toetsdeskundigheid. Ruim de helft van de examencommissies gaat nooit of incidenteel na of docenten competent zijn op het gebied van toetsen²⁶.

Het instellingsbestuur en examencommissies mogen over de verantwoordelijkheden op dit punt geen misverstanden laten bestaan. Tegen een generieke aanwijzing van docenten als examiner bestaat geen bezwaar als de examencommissie daarvoor verantwoordelijkheid neemt. De examencommissie is immers verantwoordelijk voor de kwaliteitsborging van de tentamens. Zij moet dan ook de examinatoren controleren op toetsdeskundigheid en kan zo nodig de aanwijzing beëindigen. Hierbij kan al snel een spanningsveld optreden tussen collega-docenten als lid van de examencommissie en als examiner. Dat mag echter geen belemmering vormen om elkaar aan te spreken. Het instellingsbestuur zal - in overleg met de examencommissie - moeten voorzien in deskundigheidsbevordering op het gebied van toetsen.

2.6 De uitreiking van diploma's

Voor het instellingsbestuur

- Beschouw diplomapapier als waardepapier en neem dienovereenkomstige maatregelen rond bewaring, uitgifte en registratie.

Vaststellen gewenst eindniveau

De examencommissie draagt de verantwoordelijkheid voor de vaststelling of een student het gewenste eindniveau heeft bereikt:

De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad²⁷.

Uitreiken getuigschrift (diploma)

Daarnaast heeft de examencommissie tot taak het getuigschrift (diploma) uit te reiken. Ten bewijze dat het examen met goed gevolg is afgelegd, wordt door de examencommissie een getuigschrift uitgereikt, nadat het instellingsbestuur heeft verklaard dat aan de procedurele eisen voor de afgifte is voldaan²⁸.

26 Inspectie van het onderwijs, Boekhouder of wakend oog, 2009, p.69.

27 art. 7.12 lid 2 WHW.

28 art. 7.11 lid 2 eerste zin WHW.

Verlenen van de graad

Het instellingsbestuur is verantwoordelijk voor de verlening van de graad:

Het instellingsbestuur verleent de graad Bachelor en de graad Master aan degene die met goed gevolg het afsluitend examen van een bacheloropleiding in het hoger beroeps- onderwijs onderscheidenlijk het afsluitend examen van een masteropleiding in het hoger beroepsonderwijs heeft afgelegd²⁹.

De examencommissie stelt vast of het eindniveau voldoende is om een graad te verlenen en heeft bovendien tot taak het getuigschrift uit te reiken. Het is dan ook goed denkbaar dat het de examencommissie is, die de graad aan de student feitelijk verleent. Het college van bestuur kan deze verantwoordelijkheid tot het verlenen van de graad aan een student immers desgewenst mandateren aan de examencommissie³⁰.

Hogescholen brengen deze mandatering meestal tot uitdrukking in een regeling examen- commissies: “de graadverlening door het instellingsbestuur als bedoeld in artikel 7.10a WHW, wordt hierbij gemandateerd aan de voorzitter van de examencommissie”.

Plaatsen van echtheidskenmerken op diploma's

Diploma's zijn te beschouwen als waardepapieren. Hogescholen moeten diploma's daar- om als zodanig behandelen. Het verdient aanbeveling om het papier voor het diploma te voorzien van echtheidskenmerken om nabootsing te bemoeilijken. Sommige hogescholen werken met genummerd diplomapapier dat zij in een kluis bewaren. Op aanvraag van examencommissies levert de hogeschool het papier. De hogeschool noteert de uitgege- ven nummers. Als de hogeschool bovendien “misdrukken” inneemt en registreert, bouwt de hogeschool een verdere beveiliging van de diplomaketen in.

2.7 Vrijstelling en EVC's

Voor de examencommissie

- Zorg voor duidelijke beoordelingsmaatstaven voor de verlening van vrijstellingen.
- Overleg vooraf over EVC-beoordelingsstandaarden die het instellingsbestuur hanteert.

Een van de wettelijke taken van de examencommissie is het verlenen van vrijstelling voor het afleggen van één of meer tentamens³¹. Examencommissies geven vrijstellingen aan het begin van de opleiding. Net als bij de vaststelling door de examencommissie van het

29 art. 7.10a lid 2 eerste zin WHW.

30 TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.29.

31 art. 7.12b lid 1, sub d WHW.

eindniveau van de student is de onderwijs- en examenregeling (OER) de toetssteen voor het verlenen van vrijstellingen.

“De gronden waarop de examencommissie voor eerder met goed gevolg afgelegde tentamens of examens in het hoger onderwijs, dan wel voor buiten het hoger onderwijs opgedane kennis of vaardigheden, vrijstelling kan verlenen van het afleggen van een of meer tentamens”³² moeten dan ook vermeld worden in de OER.

De Memorie van Toelichting licht de rol van de examencommissie bij EVC's als volgt toe. “Deelnemers die een EVC-procedure ondergaan met als (mogelijk) doel in te stromen in een (verkort) opleiding(straject) zullen - na de erkenning - vervolgens willen weten voor welke vrijstellingen zij in aanmerking komen c.q. wat de inhoud en omvang van het verkorte opleidingstraject is. Het ligt voor de hand dat de examencommissie van de desbetreffende opleiding zich uitspreekt over de te verkrijgen vrijstellingen c.q. verkort traject als de desbetreffende persoon zich zou inschrijven bij de opleiding. De feitelijke vrijstellingen worden verleend door de examencommissie en kunnen pas verleend worden na inschrijving.

Gezien het feit dat de examencommissie verantwoordelijk is voor het verlenen van vrijstellingen, op grond van EVC-rapportages of anderszins, ligt het voor de hand de examencommissies te betrekken bij de vaststelling van de EVC-beoordelingsstandaarden en het te hanteren EVC-instrumentarium. Immers, hoe meer vertrouwen de examencommissies hebben in de EVC-rapportage, hoe makkelijker ze op grond daarvan kunnen verklaren welke vrijstellingen verleend zouden kunnen worden.”³³

De verlening van vrijstellingen, al of niet op grond van EVC's, is van groot belang voor de betrouwbaarheid van diploma's. De examencommissie moet hierbij dezelfde zorgvuldigheid, objectiviteit en deskundigheid aan de dag leggen als bij de vaststelling van het eindniveau van de student. Het instellingsbestuur moet er voor zorgen dat de kaders, op grond waarvan de examencommissie haar beoordeling maakt, goed zijn neergelegd in de OER.

³² art. 7.13 lid 2 sub r.

³³ TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.37.

2.8 De rol van de examencommissie bij de accreditatie

Voor de examencommissie

- Zorg voor een goede voorbereiding op de vragen over toetsbeleid en kwaliteitszorg rond toetsing. Regelmatige evaluaties kunnen als bewijs dienen.
- Zorg met het oog op instellingsaccreditatie voor afstemming met andere examencommissies binnen de instelling.

Examinering is een onderdeel van de kwaliteit van het onderwijs dat beoordeeld wordt in de accreditatie. De Onderwijsraad heeft in haar rapporten van 2004 erop aangedrongen dat de NVAO het onderwerp ‘examens’ zwaarder meeneemt bij de beoordeling van opleidingen voor accreditatie. Een onvoldoende op examenbeleid zou ertoe moeten leiden dat de NVAO een opleiding niet accrediteert³⁴.

In het huidige accreditatiekader van de NVAO³⁵ is “toetsing en gerealiseerde eindkwalificaties” als een apart onderwerp opgenomen. De bijbehorende standaard luidt dat de opleiding (in het geval van een opleidingsaccreditatie) moet beschikken over een adequaat systeem van toetsing en aan moet tonen dat de beoogde eindkwalificatie wordt gerealiseerd. Een onvoldoende beoordeling voor dit onderwerp heeft tot gevolg een negatief oordeel van het accreditatiepanel. Daarna volgt een herstelperiode. Pas dáárna, als het nog steeds niet in orde is, is verlies van de accreditatie aan de orde.

In het kader van het onderwerp “kwaliteitszorg” komt de toetsing nogmaals aan de orde. De opleiding moet de kwaliteit bewaken “van de beoogde eindkwalificaties, het programma, het personeel, de voorzieningen, *de toetsing en de gerealiseerde eindkwalificaties* via regelmatige evaluaties”³⁶. Gezien de verantwoordelijkheid van de examencommissie voor deze onderwerpen ligt het voor de hand dat het visitatiepanel zich hiervoor richt tot de examencommissie.

Bij de beoordeling door een VBI zal deze naar verwachting zowel kijken naar de visie op toetsing, het toetsbeleid en de adequate organisatie van de toetsing, als naar de vorm en kwaliteit van de toetsen zelf en de beoordelingswijze en -criteria. Ook zal een VBI letten op de rol van de examencommissie en de wijze waarop zij de kwaliteit van de toetsing bewaakt en waarborgt. Het visitatiepanel spreekt in ieder geval leden van de examencommissie.

34 Onderwijsraad, Examinering in het hoger onderwijs, 2004, p. 9.

35 Beoordelingskaders ten behoeve van het accreditatiestelsel, NVAO, 6 december 2010.

36 Beoordelingskaders ten behoeve van het accreditatiestelsel, NVAO, 6 december 2010, p.28.

Bij instellingsaccreditatie betreft de NVAO met name de taakstelling en positionering van de examencommissie bij de beoordeling van het onderwerp “organisatie- en beslissingsstructuur”. De standaard luidt: “De instelling heeft een effectieve organisatie- en beslissingsstructuur met betrekking tot de kwaliteit van haar opleidingen, waarin de taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden duidelijk zijn afgebakend en waarvan de inspraak van studenten en medewerkers deel uitmaakt.”³⁷

Uit de accreditiekaders vloeien voor instellingbesturen en examencommissies verschillende aandachtspunten voort:

- Bij de accreditatie van een opleiding of van de instelling zal de examencommissie toegerust moeten zijn voor de beantwoording van vragen over toetsbeleid en de kwaliteitszorg rond toetsing. Voor zover dat nog niet het geval is moet het instellingsbestuur samen met de examencommissies de deskundigheid van examencommissies op peil brengen.
- Eventuele scholingsbehoefte bij examencommissies moeten zij kenbaar maken aan het instellingsbestuur. Dat moet de examencommissie in staat stellen om ook op dit punt deskundig te functioneren.
- Het instellingbestuur en de examencommissie hebben, ieder vanuit een eigen positie en verantwoordelijkheid, belang bij het slagen van de accreditatie.
- Voor de instellingsaccreditatie geldt bovendien dat instellingsbestuur en examencommissie moeten zorgen voor een duidelijke taakstelling en positionering van de examencommissie.

Een Regeling examencommissies die voor alle examencommissies binnen de instelling geldt zal hieraan bijdragen. Voor een goed begrip van de positie is niet alleen kennis van de opleiding en de OER, maar ook van het wettelijk kader voor de leden van de examencommissie een voorwaarde voor het slagen van een accreditatietraject.

37 Beoordelingskaders ten behoeve van het accreditatiestelsel, NVAO, 6 december 2010, p. 9.

2. 9 Regeling examencommissies en huishoudelijk reglement

Voor het instellingsbestuur

- Zorg voor een Regeling examencommissies en een Huishoudelijk reglement.
- Zorg ervoor dat de examencommissie de verantwoordelijkheid voor het toetsbeleid formeel en materieel kan dragen.

Voor de examencommissie

- Overleg met de overige examencommissies binnen de instelling en het instellingsbestuur over een regeling en reglement die voor alle examencommissies gelden.
- Registreer de handtekeningen van de leden.
- Zorg dat altijd meer dan een persoon betrokken is bij een besluit.
- Mandateer voorzitter en secretaris voor gevallen waarin snelle besluitvorming vereist is.

De examencommissie stelt regels vast over de uitvoering van de taken en bevoegdheden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, b en d, en het tweede lid, en over de maatregelen die zij in dat verband kan nemen. (...) (art. 7.12b lid 3 WHW)

De taken waarop de regels betrekking hebben zijn:

- het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens;
- het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen om de uitslag van de tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen;
- het verlenen van vrijstellingen en
- het nemen van beslissingen over maatregelen tegen de student in geval van fraude.

Het instellingsbestuur kan de examencommissie behulpzaam zijn bij het opstellen van deze regels en deze ter vaststelling aanbieden aan de examencommissies. Sommige hogescholen kennen daarnaast een huishoudelijk reglement voor de examencommissies. Daarin zijn de vergaderorde en wijze van besluitvorming neergelegd.

Voor zover hogescholen dat nog niet gedaan hebben verdient het aanbeveling om een dergelijke regeling en reglement op te stellen en aan examencommissies aan te bieden. Dit is namelijk een instrument waarmee hogescholen kunnen bevorderen, dat examencommissies gelijke gevallen gelijk zullen behandelen. Op die manier draagt het bij aan het kwaliteitsbeleid van de instelling en rechtszekerheid voor studenten. Dit is des te belangrijker nu de NVAO de examencommissie ook nadrukkelijker zal betrekken bij de accreditatie. Zeker bij een instellingsaccreditatie is een instellingsbrede regeling voor

examencommissies onontbeerlijk. Hogescholen kunnen namelijk dan aantonen dat examencommissies hun taken op overeenkomstige wijze uitvoeren.

Uit het oogpunt van integere bedrijfsvoering is het aan te bevelen om te bepalen, dat er altijd meer dan één persoon betrokken is bij een besluit van de examencommissie.

Om achteraf verantwoording af te kunnen leggen is een goede vastlegging van de besluiten van de examencommissie nodig. Om ook achteraf na te kunnen gaan of getuigschriften zijn ondertekend door daartoe geautoriseerde personen, verdient het aanbeveling om de handtekeningen van de leden van de examencommissie te registreren.

2.10 Het jaarlijkse verslag aan het instellingsbestuur

Voor het instellingsbestuur

- Vraag de examencommissies om in het verslag van werkzaamheden aandacht te besteden aan vooraf bepaalde onderwerpen

Voor de examencommissie

- Bepaal vooraf met het instellingsbestuur de onderwerpen die in ieder geval aan de orde zullen komen in het verslag van werkzaamheden.

Artikel 7.12b lid 5 bepaalt: “De examencommissie stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden. De examencommissie verstrekt het verslag aan het instellingsbestuur of de decaan.” Het betreft hier een nieuwe bepaling. In de Memorie van Toelichting is hierover opgemerkt dat deze verplichting is bedoeld om de transparantie te bevorderen en om te benadrukken dat de examencommissie een onafhankelijke orgaan is binnen de instelling.³⁸

Uitgaande van de wettelijke taken van de examencommissie komen in ieder geval de volgende onderwerpen in aanmerking voor opname in het verslag:

- Vaststellen of studenten aan het eindniveau van de opleiding voldoen (uitreiking getuigschriften)
- Aanwijzing examinatoren (deskundigheid van de examinatoren vaststellen en borgen)
- Het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens (toetsbeleid)

³⁸ TK 2008-2009, 31821, nr. 3, p.30.

- Het vaststellen van richtlijnen om de uitslag van tentamens te beoordelen en vast te stellen (beoordelingsnorm)
- Klachtenbehandeling
- Behandeling bezwaren (aantal beslissingen op bezwaar)
- Uitspraken college van beroep voor de examens (voor zover betrekking hebbend op de examencommissie)
- Vrijstellingen en EVC's
- Beoordeling van programma's op maat van individuele studenten
- Fraude bij tentamens (aantal gevallen, genomen maatregelen)
- Betrokkenheid bij accreditaties
- Samenstelling van de examencommissie (nieuwe benoemingen en beëindigingen van lidmaatschap)
- Hantering profielschetsen
- Gevolgde deskundigheidsbevordering door leden
- De vastlegging van de besluiten van de examencommissie
- Hantering Handreiking examencommissies

Bijlage A

Relevante artikelen uit de WHW

Tekst geldend op: 01-12-2010

Artikel 7.11. Getuigschriften en verklaringen

1. Ten bewijze dat een tentamen met goed gevolg is afgelegd, wordt door de desbetreffende examinator of examinatoren een daarop betrekking hebbend bewijsstuk uitgereikt.

2. Ten bewijze dat het examen met goed gevolg is afgelegd, wordt door de examencommissie een getuigschrift uitgereikt, nadat het instellingsbestuur heeft verklaard dat aan de procedurele eisen voor de afgifte is voldaan. Per opleiding wordt één getuigschrift uitgereikt. Op het getuigschrift van het met goed gevolg afgelegde examen worden relevante gegevens vermeld, waaronder in ieder geval:

- de naam van de instelling en welke opleiding zoals vermeld in het register, bedoeld in artikel 6.13, het betreft,
- welke onderdelen het examen omvatte,
- in voorkomende gevallen welke bevoegdheid daaraan is verbonden, rekening houdend met artikel 7.6, eerste lid,
- welke graad als bedoeld in artikel 7.10a, eerste of tweede lid, is verleend, en
- op welk tijdstip de opleiding voor het laatst is geaccrediteerd dan wel op welk tijdstip de opleiding de toets nieuwe opleiding, bedoeld in artikel 5a.11, tweede lid, met goed gevolg heeft ondergaan, en
- indien het een gezamenlijke opleiding of een gezamenlijke afstudeerrichting als bedoeld in artikel 7.3b betreft, de naam van de instelling of, bij een gezamenlijke opleiding, instellingen die de bedoelde opleiding of afstudeerrichting mede heeft of hebben verzorgd.

3. Degene die aanspraak heeft op uitreiking van een getuigschrift, kan overeenkomstig door het instellingsbestuur vast te stellen regels de examencommissie verzoeken daartoe nog niet over te gaan.

4. De examencommissie voegt aan een getuigschrift van het met goed gevolg afgelegde afsluitend examen, een supplement toe. Het supplement heeft tot doel inzicht te verschaffen in de aard en inhoud van de afgeronde opleiding, mede met het oog op internationale herkenbaarheid van opleidingen. Het supplement bevat in elk geval de volgende gegevens:

- de naam van de opleiding en de instelling die de opleiding verzorgt,
- of het een opleiding in het wetenschappelijk onderwijs dan wel een opleiding in het hoger beroeps onderwijs betreft,
- een beschrijving van de inhoud van de opleiding, en
- de studielast van de opleiding.

Het supplement wordt opgesteld in het Nederlands of Engels en voldoet aan het Europese overeengekomen standaardformat.

5. Degene die meer dan een tentamen met goed gevolg heeft afgelegd en aan wie geen getuigschrift als bedoeld in het tweede lid kan worden uitgereikt, ontvangt desgevraagd een door de desbetreffende

examencommissie af te geven verklaring waarin in elk geval de tentamens zijn vermeld die door hem met goed gevolg zijn afgelegd.

Artikel 7.12. Examencommissie

- Elke opleiding of groep van opleidingen aan de instelling heeft een examencommissie.
- De examencommissie is het orgaan dat op objectieve en deskundige wijze vaststelt of een student voldoet aan de voorwaarden die de onderwijs- en examenregeling stelt ten aanzien van kennis, inzicht en vaardigheden die nodig zijn voor het verkrijgen van een graad.

Artikel 7.12a. Benoeming en samenstelling examencommissie

- Het instellingsbestuur stelt de examencommissie in en benoemt de leden op basis van hun deskundigheid op het terrein van de desbetreffende opleiding of groep van opleidingen. Ten minste één lid is als docent verbonden aan de opleiding of aan een van de opleidingen die tot de groep van opleidingen behoort.
- Het instellingsbestuur draagt er zorg voor dat het onafhankelijk en deskundig functioneren van de examencommissie voldoende wordt gewaarborgd.
- Alvorens tot benoeming van een lid over te gaan, hoort het instellingsbestuur de leden van de desbetreffende examencommissie.

Artikel 7.12b. Taken en bevoegdheden examencommissie

- Naast de taken en bevoegdheden, bedoeld in de artikelen 7.11 en 7.12, tweede lid, heeft een examencommissie de volgende taken en bevoegdheden:
 - het borgen van de kwaliteit van de tentamens en examens onverminderd artikel 7.12c,
 - het vaststellen van richtlijnen en aanwijzingen binnen het kader van de onderwijs- en examenregeling, bedoeld in artikel 7.13, om de uitslag van tentamens en examens te beoordelen en vast te stellen,
 - het door de meest daarvoor in aanmerking komende examencommissie verlenen van toestemming aan een student om een door die student samengesteld programma als bedoeld in artikel 7.3d te volgen, waarvan het examen leidt tot het verkrijgen van een graad, waarbij de examencommissie tevens aangeeft tot welke opleiding van de instelling dat programma wordt geacht te behoren voor de toepassing van deze wet, en
 - het verlenen van vrijstelling voor het afleggen van één of meer tentamens.
- Indien een student of extraneus fraudeert, kan de examencommissie de betrokkene het recht ontnemen één of meer door de examencommissie aan te wijzen tentamens of examens af te leggen, gedurende een door de examencommissie te bepalen termijn van ten hoogste een jaar. Bij ernstige fraude kan het instellingsbestuur op voorstel van de examencommissie de inschrijving voor de opleiding van de betrokkene definitief beëindigen.

3. De examencommissie stelt regels vast over de uitvoering van de taken en bevoegdheden, bedoeld in het eerste lid, onderdelen a, b en d, en het tweede lid, en over de maatregelen die zij in dat verband kan nemen. De examencommissie kan onder haar te stellen voorwaarden bepalen dat niet ieder tentamen met goed gevolg afgelegd hoeft te zijn om vast te stellen dat het examen met goed gevolg is afgelegd.

4. Indien een student bij de examencommissie een verzoek of een klacht indient waarbij een examiner betrokken is die lid is van de examencommissie, neemt de betrokken examiner geen deel aan de behandeling van het verzoek of de klacht.

5. De examencommissie stelt jaarlijks een verslag op van haar werkzaamheden. De examencommissie verstrekt het verslag aan het instellingsbestuur of de decaan.

Artikel 7.12c. Examinatoren

1. Voor het afnemen van tentamens en het vaststellen van de uitslag daarvan wijst de examencommissie examinatoren aan.

2. De examinatoren verstreken de examencommissie de gevraagde inlichtingen.

Artikel 7.13. Onderwijs- en examenregeling

1. Het instellingsbestuur stelt voor elke door de instelling aangeboden opleiding of groep van opleidingen een onderwijs- en examenregeling vast. De onderwijs- en examenregeling bevat adequate en heldere informatie over de opleiding of groep van opleidingen.

2. In de onderwijs- en examenregeling worden, onverminderd het overigens in deze wet terzake bepaalde, per opleiding of groep van opleidingen de geldende procedures en rechten en plichten vastgelegd met betrekking tot het onderwijs en de examens. Daaronder worden ten minste begrepen:

- a. de inhoud van de opleiding en van de daaraan verbonden examens,
- b. de inhoud van de afstudeerrichtingen binnen een opleiding,
- c. de kwaliteiten op het gebied van kennis, inzicht en vaardigheden die een student zich bij beëindiging van de opleiding moet hebben verworven,
- d. waar nodig, de inrichting van praktische oefeningen,
- e. de studielast van de opleiding en van elk van de daarvan deel uitmakende onderwijsseenheden,
- f. de nadere regels, bedoeld in de artikelen 7.8b, zesde lid, en 7.9, vijfde lid,
- g. ten aanzien van welke masteropleidingen toepassing is gegeven aan artikel 7.4a, achtste lid,
- h. het aantal en de volgtijdelijkheid van de tentamens alsmede de momenten waarop deze afgelegd kunnen worden,
- i. de voltijdse, deeltijdse of duale inrichting van de opleiding,
- j. waar nodig, de volgorde waarin, de tijdvakken waarbinnen en het aantal malen per studiejaar dat de gelegenheid wordt geboden tot het afleggen van de tentamens en examens,
- k. waar nodig, de geldigheidsduur van met goed gevolg afgelegde tentamens, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie die geldigheidsduur te verlengen,
- l. of de tentamens mondeling, schriftelijk of op een andere wijze worden afgelegd, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie in bijzondere gevallen anders te bepalen,

m. de wijze waarop lichamelijk of zintuiglijk gehandicapte studenten redelijkerwijs in de gelegenheid worden gesteld de tentamens af te leggen,

n. de openbaarheid van mondeling af te nemen tentamens, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie in bijzondere gevallen anders te bepalen,

o. de termijn waarbinnen de uitslag van een tentamen bekend wordt gemaakt alsmede of en op welke wijze van deze termijn kan worden afgeweken,

p. de wijze waarop en de termijn gedurende welke degene die een schriftelijk tentamen heeft afgelegd, inzage verkrijgt in zijn beoordeelde werk,

q. de wijze waarop en de termijn gedurende welke kennis genomen kan worden van vragen en opdrachten, gesteld of gegeven in het kader van een schriftelijk afgenomen tentamen en van de normen aan de hand waarvan de beoordeling heeft plaatsgevonden,

r. de gronden waarop de examencommissie voor eerder met goed gevolg afgelegde tentamens of examens in het hoger onderwijs, dan wel voor buiten het hoger onderwijs opgedane kennis of vaardigheden, vrijstelling kan verlenen van het afleggen van een of meer tentamens,

s. waar nodig, dat het met goed gevolg afgelegd hebben van tentamens voorwaarde is voor de toelating tot het afleggen van andere tentamens,

t. waar nodig, de verplichting tot het deelnemen aan praktische oefeningen met het oog op de toelating tot het afleggen van het desbetreffende tentamen, behoudens de bevoegdheid van de examencommissie vrijstelling van die verplichting te verlenen, al dan niet onder oplegging van vervangende eisen,

u. de bewaking van studievoortgang en de individuele studiebegeleiding.

3. In de onderwijs- en examenregeling wordt met het oog op de doorstroming van personen aan wie een graad als bedoeld in artikel 7.10a, eerste lid, is verleend, voor elke bacheloropleiding in het wetenschappelijk onderwijs of in een voorkomend geval voor een afstudeerrichting binnen een bacheloropleiding ten minste een masteropleiding aangewezen die aansluit op die bacheloropleiding of die afstudeerrichting.

4. De in het derde lid bedoelde masteropleiding wordt aan de desbetreffende universiteit aangeboden, tenzij er uitzonderlijke redenen zijn waardoor dit niet mogelijk is. In dat geval kan het instellingsbestuur van deze universiteit met een andere universiteit overeenkomen dat de betreffende masteropleiding aan die andere universiteit wordt aangeboden. De desbetreffende overeenkomst regelt de wijze waarop de doorstroming van personen, bedoeld in het derde lid, wordt gewaarborgd. De overeenkomst behoeft de voorafgaande instemming van de medezeggenschapsorganen van de betrokken universiteiten.

Bijlage B

Bronnen

Bij de totstandkoming van de Handreiking is gebruik gemaakt van de volgende documenten:

Wettelijk kader

- Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW),
- Wet Versterking Besturing (wijzigingswet WHW): MvT en parlementaire behandeling,

Inspectie van het onderwijs

- Boekhouder of wakend oog, 2009,
- Tussenrapportage alternatieve afstudeertrajecten in het hoger onderwijs, 2010,

Onderwijsraad

- Examinering in het hoger onderwijs, 2004,
- Examinering: draagvlak en toegankelijkheid, 2006,
- Advisering over Examinering: een stand van zaken, 2008,
- Een diploma van waarde, 2010,

HBO-raad

- Branchecode Governance HBO-raad, 2006,
- Statuten en huishoudelijk reglement, HBO-raad, 2010

Overige

- Commissie Diplomering Langstudeerders INHolland, Veel ruimte, weinig rekenschap, 2010,
- Beoordelingskaders ten behoeve van het accreditatiestelsel, NVAO, december 2010,
- Kaderregeling Examencommissies, Avans Hogeschool, april 2010,
- Hogeschoolgids, Hogeschool Rotterdam, augustus 2010,
- Studentenstatuut Fontys Hogescholen, september 2010.

Afstemming met een klankbordgroep van deskundigen

Bij het opstellen van de Handreiking is gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van deskundigen bij enkele hogescholen en de HBO-raad. Deze deskundigen hebben opgetreden als klankbordgroep.

Colofon

HBO raad
vereniging van hogescholen

Uitgave

HBO-raad, vereniging van hogescholen
Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
www.hbo-raad.nl

Redactie

De Handreiking voor examencommissies is in opdracht van de HBO-raad samengesteld door Duthler Associates te Den Haag, in samenspraak met diverse betrokkenen.

Eindredactie

Afdeling Communicatie, HBO-raad

Omslagfoto

Ron Huibers, Hollandse Hoogte

Vormgeving en drukwerk

Eric Sijtsma
Studio Man & Muis, Eck en Wiel

Den Haag, februari 2011

HBO raad
vereniging van hogescholen

Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
www.hbo-raad.nl